

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Ką architektūra sako apie žmogų ir visuomenę

2013-06-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Urbanistika

AUTORIUS: Liudvika Pociūnienė

DATA: 2013-06

Ką architektūra sako apie žmogų ir visuomenę

Liudvika Pociūnienė

Po išsamių Almanto Samalavičiaus interviu, kuriuose iškilūs architektūros ir urbanistikos autoritetai – Leonas Krieras ir Nikosas Salingarosas atvirai dėsto savo nerimą ir nusivylimą civilizuotų šalių urbanistikos realybe (KB nr. 5), regis, nebėra ką pridurti. Ypač prie teiginio, kad modernizmo smegenys mirė jau prieš gerus penkis dešimtmečius. Tačiau šis besmegenis monstras dauginasi netgi dar agresyviau, nei turėdamas gyvas smegenis. Veikia, maitinamas realiai neuždirbtų pinigų (tokiais laikytinos ir kosminės pajamos iš neatsakingo gamtos išteklių eksploatavimo, iš rizikingų spekuliacijų finansų ir akcijų rinkose). Tai pasaulinė problema, nes galingieji verslo malūnai iš esmės visur nekreipia dėmesio į humaniškas Naujosios urbanistikos idėjas.

Šių idėjų kontekste maga pasižvalgyti po artimiausią lietuvišką aplinką. Modernistinės architektūros siekis abstrahuotis iki beveidžių funkcionalių formų, vienodų junginių kartojimas, dehumanizuoti miestelių centrai – visa tai mums gerai pažįstama kaip brandaus socializmo stilius. Betoniniai monstrai iki šiol stūkso Kauno centre, Vilnių „puošia“ niekam nereikalingi, apleisti, grafičiais išmarginti Sporto rūmai (ir ateik tu man į galvą paversti juos saugotinu paveldu!), o kur dar griūvantis buvęs kino teatras „Lietuva“...

Brandus socializmas, ačiū Dievui, nuėjo istorijon, bet modernizmo gaivalas – ne. Tą rodo dangoraižių kvartalas dešiniajame Neries krante, visam laikui pakeitęs istorinę Vilniaus panoramą. Apmaudi architektų klaidą ir Valdovų rūmų atstatymo koncepcija – modernistinis cokolinis aukštas pretendavo apsaugoti istorinius pamatus, bet sudarkė aukštingumo santykį. Tie pora metrų papildomo aukščio tiek katedros, tiek Gedimino bokšto atžvilgiu laužia kiekvieną bent kiek jautresnį žvilgsnį ir neabejotinai bus rebusas ateities kartoms...

Gal ir ne iš piktos valios atsiranda tokie sprendimai, bet mus kaip visuomenę jie apibūdina nekaip. Modernizmas architektūroje apskritai byloja apie susvetimėjimą, žmogiškosios dimensijos praradimą. Mūsų atveju prie to neretai prisideda dar ir klaikus architekto ambicijų ir paprasčiausio neraštingumo „kokteilis“ – tik apsvaigus nuo jo įmanoma, pavyzdžiui, neogotikinio ansamblio (likimo ironija, bet jame glaudžiasi ir mūsiškė Architektų sąjunga) pašonėje suprojektuoti itin nediskretišką, hiperaktyvių formų stiklinį griozdą.

O pasižvalgę po Vilniaus apylinkes aptiktume tikrų tikriausio architektūrinio chuliganizmo pavyzdžių. Ne, ne tokio, kai iš skurdo ir vargo žmogelis šalia dar ne visai sugriuvusio vertingo dvarelį susirenčia lentgalių pašiūrę vištoms.

Tas chuliganizmas klesti pagal visas taisykles – sklypai suformuoti, statybos leidimai pasirašyti, niekas nekliūva jokiems tikrintojams, net piliečiai nereaguoja, nors jų aplinka bus sudarkyta visiems laikams. O kas iš to, jeigu reaguotų? Vis dėlto yra atvejų, kai tylėti jau irgi nusikaltimas.

Vienas toks objektas ypač krinta į akis, nes unikalų Valakampių – Verkių kraštovaizdį sudarė būtent tie, kurie pagal profesiją privalėtų būti jautrūs aplinkai. Statybos užsakovas – Šiuolaikinio meno asociacija. O statinys, sudaręs Neries kilpą ties pačia Verkių parko apžvalgos aikštele – menų inkubatorius. Objektas paremtas ES – tad absurdišką pavadinimą tarsi ir pateisina siekis gauti europinių lėšų. Statybos darbus atlieka bendrovė *Vilsta*, nurodytos ir statybos prižiūrėtojų pavardės, ir telefonai. Apdairiai nutylėta tik architekto, surentusio barakus, katastrofiškai nederančius prie aplinkos, pavardė... Aš ją taip pat kol kas nutylėsiu, nes didesnė atsakomybė, šiaip ar taip, tenka Vilniaus miesto vyriausiajam architektui, kuriam derėtų labiau vadovautis miesto vizija, o unikalias apylinkes saugoti ne vien pagal formalius techninius parametrus (pavyzdžiui, nuotolį nuo vandens telkinių). Gal vyriausiasis architektas nesusipažinęs su Italijos turistinių regionų ar Norvegijos fiordų landšafto apsaugos praktika? Ten leidžiama tik tradicinių formų, proporcijų ir medžiagų statyba, natūraliai deranti prie kraštovaizdžio, nes jis laikomas nacionaline vertybe. Gamtos ir tradicinės architektūros kuriama aplinka traukia turistus, todėl atneša nemenką ekonominę naudą. Tą gerai suvokia vietos gyventojai, kuriems turizmas yra tapęs pagrindiniu pragyvenimo šaltiniu. Jie priešinasi bet kokiam architektūriniam chuliganizmui, šiukšlinimui, pasinaudodami visais savivaldos instrumentais.

Mes turime unikalų Vilniaus apylinkių kraštovaizdį, kuris traukia būtent žmogiškais masteliais ir žaluma. Aišku, miestas turėtų ja nuolatos rūpintis, kad oazė nevirstų džiuuglėmis ir girtuoklių rojumi. Bet staiga viduryje prašmatnios Neries kilpos išdygsta šitoks modernizmo „šedevras“... Kodėl gi tas menų inkubatorius negalėtų atsirasti, pavyzdžiui, vietoj apleistos irklavimo bazės šalia garlaivių prieplaukos? Arba Užupyje, kur stūkso didžiulė apleista gamykla? Tada ir Vilnelės kairysis krantas pagaliau būtų sutvarkytas. O gal Šiuolaikinio meno asociacijos veikėjus gražus kraštovaizdis erzina, todėl ir stengiasi jį suniokoti? Esama juk ir tokių šiuolaikinio meno užrabių...

Deja, čia turbūt lemia viena ypač įsisenėjusi, akis badanti mūsų architektų cecho bėda – noras užimti ir paženklinti kuo gražesnę gamtos ar miesto aplinkos kampelį, ne derinantis prie jo, o įžūliai pabrėžiant savo „modernumą“, kitoniškumą, kad būtų

matyti iš tolo. Tokių architektų ambicijas ypač glosto galimybė įsirežti į horizonto liniją. Tai toks savotiškas kaimiečio, įsikūrusio mieste, psichologijos reliktas. Žmogus, priklausantis kelintai miestiečių kartai, paprastai suvokia ansambliško privalumus, intuityviai jaučia, kad tankus urbanistinis audinys reikalauja prisiderinti ir paisyti bendrų interesų. Brandaus socializmo svetimkūniai Vilniaus senamiestyje buvo ypač pretenzingi (vadinamieji Ryšininkų namai vietoj per karą sugriautos Kardinalijos arba vaikų darželis šalia Šv. Mikalojaus bažnytelės), tačiau dabartiniai senamiesčio užgrobjai (kitai negali jų pavadinti) – ne ką geresni. Ypač krinta į akis Mokytojų namų kaimynystėje išdygęs naujadaras, lėkštai imituojantis tradicinės architektūros detales, užsimaukšlinęs Vilniui visiškai nebūdingos formos stogą, neva paslepiančią trečią aukštą (miesto valdžiai ir paveldosaugininkams, matyt, visiškai tiko ir toks aukštingumo reikalavimų „paisymas“). Tokie kūriniai atskleidžia ne tik individualius architektų gabumus ar išsilavinimą. Jie byloja ir apie mus kaip visuomenę, stokojančią solidarumo, pagarbos savo artimui ir aplinkai, paprasčiausio harmonijos jausmo. Beje, užstatant senamiesčio vietas, išgriautas per karą ir pokariu, derėtų vadovautis bent jau buvusiomis proporcijomis, stogų formomis. Ir tai visiškai įmanoma, nes, kuriant filmą apie Vilniaus fotografiją, laimingas atsitiktinumas padėjo Krokuvos Fotografijos muziejuje aptikti Pirmojo pasaulinio karo laikų aviacines nuotraukas. Jomis labai domėjosi architektas Henrikas Šilgalis, net buvo pradėjęs tikslaus senamiesčio regeneravimo projektą, deja, sutrukdė mirtis. Kodėl kas nors negalėtų tęsti to darbo, kad būtų atitaisyta bent dalis žalos, kurią padarė modernistinės invazijos? Tik nereikia aiškinti, esą tai – per brangu. Milijonai išleidžiami visiškai beprasmiškiems projektams – pavyzdžiui, vien to menų inkubatoriaus sąmata perlipa šešis milijonus litų...

Bet grįžkime prie Vilniaus apylinkių. Neseniai buvo sutvarkyta Pučkorių atodanga. Iš lentų sukaltais jaukais takeliais galima saugiai prieiti prie skardžio krašto, prieš akis atsiveria Vilnelės kilpa, platus horizontas, sodeliuose skendintys namukai kitame šlaite... Bet kas gi riogso pievos, kurią juosia Vilnelė, pačiame viduryje? Ogi dar vienas modernizmo „šedevras“ – stiklinis kubas, kuriame, kiek žinau, gyvena finansų analitikas, ypač išgarsėjęs po to, kai pareiškė, esą lietuviai Lietuvoje mažai uždirba tik todėl, kad jų darbo našumas menkas... Nuo Pučkorių atodangos atsiveriantis vaizdas verčia konstatuoti, kad tikrai menkas yra žaliojo kubo savininko kultūros lygis, o kubą sukūrusiam architektui akivaizdžiai trūksta profesinės savigarbos (būtent savigarbos, o ne garbėtroškos – šios tikriausiai turima per akis). Kokiam nors svečiui iš Norvegijos sunkiai paaiškintume, kaip šitoks svetimkūnis galėjo atsirasti tokioje vietoje. O jis tikriausiai paklaustų, ar brutalaus kūrinio autorius vis dar turi architekto licenciją. Iš tikrųjų gėdinga ir įžūli demonstracija, kad dideli pinigai gali viską...

Bet nejaugi nieko negali tie Lietuvos piliečiai, kurie vis dar vertina gamtos, gyvenamosios aplinkos harmoniją? Nejaugi suprasime, kuo buvome apdovanoti, tik tada, kai jau viską būsime praradę? Gal vertėtų įsteigti kokią nors architektūros „avietę“ su griausminga apdovanojimo ceremonija? Gal tai kiek sudrausmintų diplomuotus, licencijuotus vandalus ir statybų verslo gangsterius? Bet pirmiausia reikėtų sukurti gyvą kritikos erdvę, kad būtų nuolat aptariamasi visos bent kiek reikšmingesnės miesto statybos – ir ne tada, kai šaukštai po pietų, o būtent tada, kai daugelį klaidų dar galima ištaisyti. Taip bent kiek apsidraustume ir nuo dar vienos blogybės – projektų rinkos monopolizavimo ir užkulisinių susidorojimų. Tik nesakykime, esą ir vėl viską lemia pinigai. Kad kritiškai minčiai reikia drąsos – sutinku. Klausimas, ar mums trūksta jos, ar kažko kito – gal tiesiog solidarumo, valios tausti

aplinką, gebėjimo apriboti savo ambicijas ir nepasiduoti pašėlusiam pinigų spaudimui? Klausimas radikalus – ar savo miestuose (kaimuose, paežerėse) ir toliau elgsimės kaip užgrobėjai, tiek didesni, tiek mažesni, ar pagaliau tapsime tikrais šeimininkais, kuriems rūpi ir aplinka, ir gera kaimynystė?